

O‘ZBEK XALQ AFSONALARINING QIYOSIY TADQIQI

Urmanova Nodira Anarbayevna ,

Ilmiy rahbar: RASULOVA M.A

f.f.f.d.(,PhD)

Oriental universiteti , Toshkent, O‘zbekiston Respublikasi

ANNOTATSIYA : *ushbu maqola o‘zbek va ingliz xalq afsonalarining qiyosiy tadqiqi, mavzu mohiyati va yo‘nalishini chuqur tahlil qilish hamda taqqooslash nazarda tutilgan.*

Ozbek va ingliz xalq badiiy ijodiyotidagi ko‘plab epik syujet va an‘anaviy motivlarning genetik ildizlari bevosita afsonalar, tasavvurlar qatlamiga borib taqaladi. Voqelikni estetik kategoriya sifatida idrok etish hamda ,badiiy so‘z vositasida talqin qilish an‘anasi kelib chiqqach, qadimgi afsonalarning asosiy qismi so‘z san‘atining turli janrlariga singib ketgan.

Afsonalar - o‘zbek va ingliz xalq ijodining eng qadimgi janrlaridir. Shu bois afsonalar folklor, yozma adabiyot san‘at va ma‘naviy qadiryatlarning shakllanishi uchun zamin vazifasini o‘tagan.

Kalit so‘zlar: *Afsona, mif, obraz, Legend, myth, image, plot, imagery, historical figure, epic hero, fantastic image syujet, obrazlashuv, tarixiy shaxs, epik qahramon, fantastik tasvir.*

АННОТАЦИЯ: *в данная статье призвана стать сопоставительным исследованием узбекских и английских народных легенд, углубленным анализом и сопоставлением сущности и направленности темы.*

Генетические корни многих эпических сюжетов и традиционных мотивов в узбекском и английском народном творчестве уходят непосредственно в пласт легенд и воображения. Когда возникла традиция воспринимать действительность как эстетическую категорию и интерпретировать ее с помощью художественного слова, основная часть древних преданий была поглощена различными жанрами словесного искусства.

Легенды – древнейшие жанры узбекского и английского народного творчества. Поэтому легенды послужили основой для формирования фольклора, письменной литературы, искусства и духовных ценностей.

Ключевые слова : *Легенда, миф, образ, сюжет, образность, историческая личность, былинный герой, фантастический образ.*

ANNOTATION: *this article thesis is intended to be a comparative study of Uzbek and English folk legends, an in-depth analysis and comparison of the essence and direction of the topic.*

The genetic roots of many epic plots and traditional motifs in Uzbek and English folk art go directly to the layer of legends and imagination. When the tradition of perceiving reality as an aesthetic category and interpreting it with the help of artistic words came, the main part of ancient legends was absorbed into various genres of verbal art.

Legends are the oldest genres of Uzbek and English folk art. Therefore, legends served as a ground for the formation of folklore, written literature, art and spiritual values.

Key words: *Legend, myth, image, plot, imagery, historical figure, epic hero, fantastic image.*

Afsonalar har bir xalqning madaniy xazinasining ajralmas qismi bo'lib, ular o'z xalqining dunyoqarashi, tarixiy tajribalari, qadriyatlari va falsafasini aks ettiradi. O'zbek afsonalari va boshqa xalqlarning afsonalari orasidagi o'xshashliklar va farqlarni o'rganish, nafaqat adabiyotshunoslik, balki etnografiya, tarixshunoslik va antropologiya sohalarida ham muhim tadqiqot mavzusidir. Ushbu tadqiqot O'zbek va boshqa turk xalqlarining afsonalarini qiyoslaydi, ular orasidagi umumiyliklar va farqlarni tahlil qiladi.

Afsona tushunchasining mohiyati va ahamiyati:

1. Afsona va miflarning farqi:

- Afsona — xalqning tarixiy voqealarini yoki qadriyatlarini ramziy tarzda ifodalovchi, lekin fantastik unsurlarni o'z ichiga olgan hikoyalar.

- Mif — odatda xudolar yoki tabiat kuchlari bilan bog'liq bo'lib, universumning yaratilishi, insonning kelib chiqishi yoki tabiiy hodisalarning kelib chiqishini tushuntiradi.

2. Afsonalarning turlari:

- Yaratilish afsonalari
- Qahramonlik afsonalari
- Tabiat hodisalari bilan bog'liq afsonalar
- Madaniy qahramonlar yoki buyuk shaxslar bilan bog'liq afsonalar

Afsonalar ko'proq mifologik qarashlarni o'zida saqlab qolganligi bilan e'tiborni tortadi. Ularda ko'pincha rivoyatlardagi kabi hayotda yashab o'tgan mashhur tarixiy shaxslar, qabila boshliqlari, lashkarboshilar, shoir va olimlar, payg'ambarlar, din rahbarlari, podshohlar haqida hikoya qilinsada, voqelik fantastik tasvir orqali ifodalanadi. Shuning uchun ularda tasvirlangan voqelikni tarixiy shaxslar real biografiyasi sifatida qabul qilib bo'lmaydi. Chunki bunday afsonalar syujetini tashkil etuvchi voqealar bayoni real kishilar obrazining epik tafakkur asosida yaratilgan to'qima biografiyasidan iborat.

Afsonalarda real shaxslar obrazidan tashqari xayoliy va mifologik personajlar ham ishtirok etadi. Syujet voqealarida mifologik qahramonlar bilan tarixiy shaxslar obrazi yonma-yon faoliyat ko'rsatishi bu tipdagi afsonalarning o'ziga xosligini ko'rsatadi. O'zbek xalq afsonalarida dev, pari, Xizr, Ajdar, chilton singari mifik obrazlar ko'p uchraydi. Rivoyatlarda esa mifik obrazlar mutlaqo ishtirok etmaydi.

Afsonalarning rivoyatdan farqlanuvchi yana bir belgisi shuki, ularda tasvirlangan voqealarning epik bayonida tilsim bilan aloqador talqinlarning qo'llanilishi kuzatiladi. Rivoyatlarda esa tilsimga aloqador talqinlar kuzatilmaydi. Ularda reallik ustun keladi.

O'zbek Afsonalarining O'ziga Xosligi:

1. O'zbek xalq afsonalari:

- O'zbek xalqining afsonalari ko'pincha qadimiy tarixiy shaxslar va voqealar bilan bog'liq bo'lib, ular ko'pincha insonning dunyoqarashi, axloqiy ideal va yurtni

sevish kabi qadriyatlarni o'zida aks ettiradi. Masalan, "Alpomish" va "Barchinoy" kabi afsonalar — qahramonlik va adolatni madh etadi.

- O'zbek afsonalarida ko'plab ilg'or motivlar mavjud: qahramonlarning sinovlardan o'tishi, adolatning g'alabasi, sevgi va vatanparvarlik.

2. Afsonalarning ijtimoiy ahamiyati:

- Afsonalar o'z vaqtida jamiyatdagi axloqiy qadriyatlarni shakllantirgan, insonni yuksak ma'naviyatga undagan.

- O'zbek afsonalarida ayniqsa, xalq qahramonlari va ularning yurtni himoya qilishidagi roliga katta e'tibor berilgan.

Turk Xalqlari Afsonalari bilan qiyosiy tahlil:

1. Turk xalqlari afsonalarining umumiy belgilar:

- O'zbek xalqi bilan bir qatorda, boshqa turk xalqlari — masalan, Qirg'iz, Tojik, Turkiya va boshqa Markaziy Osiyo xalqlari ham o'z afsonalarida o'xshash motivlar, qahramonlar va tabiiy elementlarga e'tibor qaratgan. Ko'plab qahramonlik afsonalari — masalan, "Manas", "Dede Korkut", kabi asarlar umumiy turkiy ildizlarga asoslanadi.

- Bu afsonalarda yer va osmon bilan bog'liq elementlar, kuchli va barkamol qahramonlar, adolat va sevgi, yurtni himoya qilish kabi qadriyatlar o'rin olgan.

2. O'xshashliklar:

- Har bir turk xalqining afsonalarida qahramonlar ko'pincha o'z xalqining milliy g'ururi, yurtni himoya qilish va yuksak axloqiy sifatlar bilan ifodalanadi.

- Tabiat va insonning o'zaro bog'liqligi, hayot va o'limning sirli jihatlari, faqatgina qahramonlar orqali erishiladigan g'alaba - bu motivlar turk xalqlari afsonalarida keng tarqalgan.

3. Farqlar:

- Har bir xalqqa xos bo'lgan madaniyat, tarixiy sharoit va dini e'tiqodlar afsonalarining mazmuniga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Masalan, O'zbek afsonalarida islom dini va uning qadriyatlari (tavhid, sabr, toqat) ko'proq aks etgan, boshqa turk xalqlarida esa, ko'pincha eski turkiy diniy e'tiqodlar va boshqa tasavvurlar ilgari surilgan.

O'zbek va Turk Xalqlari Afsonalaridagi Bir Qator Umumiy Motivlar:

1. Qahramonlik va adolat:

- O'zbek va turk afsonalarida qahramonlar odatda adolatli va kuchli shaxslar sifatida tasvirlanadi. Ularning maqsadi — xalqni yomonlikdan himoya qilish, adolatni tiklash.

2. Tabiat va inson O'rtasidagi bog'liqlik:

- Har ikkala xalq afsonalarida ham tabiat kuchlari va inson o'rtasida ko'plab aloqalar mavjud. Bunda insonning tabiatdagi o'rne va uning unga bo'lgan munosabati yoritiladi.

Qadim zamonlardan ajdodlarimiz o'z hayotiga tegishli har bir savolga, har bir muammoga, an'ana - udumlarga, hatto o'zi yashayotgan vatanga ongli munosabatda bo'lgan va xalq og'zaki ijodining boshqa janrlari qatori afsonalar vositasida yakuniy xulosasini, tajribasini bildirgan. Folklorshunoslikda afsonalami tadqiq etish og'zaki ijod tarixining nazariy va amaliy jihatlarini aniqlash imkonini beradi.

Xulosa: O'zbek va boshqa turk xalqlarining afsonalari, o'zlarining umumiy ildizlari bilan birga, o'ziga xos tarixiy va madaniy xususiyatlarni ham namoyon etadi. Bu afsonalar xalqning ma'naviy dunyosini, qadriyatlarini, orzu-istaklarini ifodalaydi. O'zbek va turk xalqlarining afsonalaridagi o'xshashliklar va farqlarni o'rganish orqali, biz faqatgina bu xalqlarning madaniy o'xshashliklarini emas, balki tarixiy aloqalarini va ularning qanday rivojlanganini ham yaxshiroq tushunishimiz mumkin. Bu tadqiqot milliy adabiyotlarni, madaniyatni va xalq hikoyalarini chuqurroq o'rganishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABYOTLAR

1. Alimov, B. "O'zbek afsonalari va ularning ma'naviy ahamiyati". "O'zbekiston" nashriyoti. Tashkent: (2002).
2. Yuldashev, A. "O'zbek xalq og'zaki ijodida afsonalar va ularning roli". "O'zbekiston" nashriyoti. Tashkent: (2001).

3. Ibragimov, Z. “Turkiy xalqlar afsonalari: Qiyosiy tadqiqot”. “Zhalyn” nashriyoti. Almaty: (1995).
4. Shamsiev, N. “Afsona va miflar: O'zbek va dunyo xalqlari mifologiyasi”. “O'zbekiston” nashriyoti. Tashkent: (2006).
5. Olmazorov, N. “Xalq og'zaki ijodi va afsonalar”. “O'zbekiston” nashriyoti. Tashkent: (2008).
6. Kuziev, F. “Qahramonlik afsonalari: O'zbek va boshqa turk xalqlari misolida”. “Sharq” nashriyoti. Tashkent: (2010).
7. Dede Korkut “Dede Korkut: Turk xalq afsonalari”. “G'afur G'ulom” nashriyoti. Toshkent: (1993).
8. Mirzaeva, M. “Xalq afsonalari va ularning tahlili”. Tashkent: (2011). “O'zbekiston” nashriyoti.
9. Ilyasov, R. “Turk xalqlari mifologiyasi va afsonalari”. “Akademiya” nashriyoti. Tashkent: (1997).
10. Muratova, S. “Xalq afsonalari va ularning insoniyat tarixi bilan aloqasi”. “Elm” nashriyoti. Baku: (2004).
11. Zolotarev, V. *Xalq afsonalari va ularning xalq madaniyatidagi roli*. “Toshkent Universiteti” nashriyoti. Tashkent: (2015).
- 12 O. Safarov O'zbek xalq og'zaki ijodi. T., 1988
13. Sarimsoqov B. o'zbek folklorining janrlar tarkibi. O'zbek folklori ocherklari. 3 jildlik. 1-jild. T., 1988
- 14 T.Mirzayev, Sh.Turdimov, M.Jo'rayev, J.Eshonqulov, A.Tilavov. “ O'zbek folklori”. Toshkent «MALIK PRINT CO» 2021.